

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университета

ТОРАЙҒЫРОВ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ХАБАРШЫСЫ

Филологиялық серия
1997 жылдан бастап шығады

ВЕСТНИК ТОРАЙҒЫРОВ УНИВЕРСИТЕТА

Филологическая серия
Издается с 1997 года

ISSN 2710-3528

№ 3 (2026)

Павлодар

**НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
ТОРАЙГЫРОВ УНИВЕРСИТЕТА**

Филологическая серия

выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

О постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания

№ KZ30VPY00029268

выдано

Министерством информации и общественного развития
Республики Казахстан

Тематическая направленность

публикация материалов в области филологии

Подписной индекс – 76132

<https://doi.org/10.48081/BTOUPh3.2026/ISSN2710-3528>

Бас редакторы – главный редактор

Жусупов Н. К.

д.ф.н., профессор

Заместитель главного редактора

Анесова А. Ж., *доктор PhD*

Ответственный секретарь

Ергалиева С. Ж., *доктор PhD*

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Дементьев В. В., *д.ф.н., профессор (Российская Федерация)*

Еспенбетов А. С., *д.ф.н., профессор*

Трушев А. К., *д.ф.н., профессор*

Маслова В. А., *д.ф.н., профессор (Белоруссия)*

Пименова М. В., *д.ф.н., профессор (Российская Федерация)*

Баратова М. Н., *д.ф.н., профессор*

Аймухамбет Ж. А., *д.ф.н., профессор*

Шапауов Ә. Қ., *к.ф.н., профессор*

Искакова З. С., *технический редактор*

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели

Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

<https://doi.org/10.48081/BTOUPh3.2026/313-324>

***Ә. Қ. Жүнісқали¹, А. Ш. Юсупова²**

¹Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Астана қ.

²Қазан федералдық университеті,
Ресей Федерациясы, Татарстан Республикасы, Қазан қ.

¹ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-8319-7739>

²ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4156-5705>

*e-mail: bagdat-assiya@mail.ru

«КҮН АСТЫНДАҒЫ КҮНІКЕЙ ҚЫЗ» ЕРТЕГІСІНДЕГІ МИФОНИМДЕРДІҢ ЭТНОМӘДЕНИ КОННОТАЦИЯСЫ

Сөздердің этномәдени коннотациясы арқылы халықтың мәдениеті, тұрмыс-тіршілігі, дүниетанымы, тарихы көрініс табады. Осыған орай қиял-ғажайып ертегілердегі этномәдени коннотацияны зерттеу ғылыми қызығушылық тудырады.

Мақалада қазақ қиял-ғажайып ертегілеріндегі мифонимдердің этномәдени коннотациясы зерттелді.

Ғылыми зерттеудің мақсаты – «Күн астындағы Күнікей қыз» қиял-ғажайып ертегісіндегі мифонимдердің этномәдени коннотациясына тілдік тұрғыда талдау жасау.

Зерттеудің өзектілігі «Күн астындағы Күнікей қыз» қиял-ғажайып ертегісіндегі мифонимдердің этномәдени коннотациясының ерекшеліктерін анықтау қажеттілігіне байланысты түсіндіріледі. Мақалада «коннотация», «этномәдени коннотация» терминдерінің анықтамалары беріліп, зерттелуіне шолу жасалынды. Сонымен бірге «Күн астындағы Күнікей қыз» ертегісіндегі мифонимдердің этномәдени ерекшеліктері мен тарихи-тілдік контексті анықталды, ертегіден алынған нақты мысалдар негізінде талданды.

Зерттеу барысында «Күн астындағы Күнікей қыз» қиял-ғажайып ертегісіндегі мифонимдердің жағымды және жағымсыз этномәдени коннотациясы сараланды, мифонимдердің қазақ халқының дүниетанымындағы, этникалық мәдениетіндегі, фольклорындағы орны ерекше екендігі анықталды.

Тақырыпты зерттеу нәтижесінде «Күн астындағы Күнікей қыз» ертегісіндегі мифонимдердің мифоантропоним, мифоперсоним,

мифотопоним, мифозооним, мифофитоним сияқты түрлері анықталып, этномәдени коннотациялары жүйелі түрде зерделенді. Зерттеудің нәтижесі қазақ тіл білімінің лингвофольклортану, лингвомәдениеттану, этнолингвистика, когнитивтік лингвистика т.б. бағыттарының теориялық мәселелерін тереңдете зерттеуге көмектеседі.

Кілтті сөздер: коннотация, этномәдени коннотация, мифоним, қиял-ғажайып ертегі, фольклор.

Кіріспе

Адам тіл арқылы өзін қоршаған әлемге, айналасындағы құбылыстарға, заттарға деген көзқарасын, эмоциясын, бағасын білдіреді. Эмоция мен бағадан тұратын сөз мағынасын ғалымдар эмоциялық, экспрессивтік, коннотаттық, прагматикалық мағына деп атап келеді.

Коннотацияны және оның компоненттерін Ч. Стивенсон, Ш. Балли, В. В. Виноградов, И. В. Арнольд, Р. М. Харе, Н. Д. Арутюнова, М. И. Черемисина, В. Н. Телия, Е. М. Вольф, Ф. А. Литвин, Д. Н. Шмелев, К. А. Долинин, Ю. Д. Апресян, В. И. Говердовский, И. А. Стернин, В. И. Шаховский, Е. С. Азнаурова және т.б. шетелдік лингвистер функционалдық-семантикалық, стилистикалық, лексикографиялық, прагматикалық бағыттарда зерттеген.

Қазақ тіл білімінде коннотацияны теориялық тұрғыдан арнайы зерттеген ғылыми еңбектер аз, дегенмен бұл мәселе Б. Әбілқасымов, Э. Сүлейменова, Р. Сыздық, С. Исаев, Д. Әлкебаева, Н. Уәли, М. Оразов, Е. Абақан, Р. Авакова, О. Бүркітов, Б. Момынова, А. Салқынбай, Ғ. Қалиев, Ж. Манкеева, Ғ. Хасанов т.б. зерттеулерінде лексикалық мағына, екіншілік номинация, лингвопоэтика, лингвостилистика аспектілеріне сәйкес зерделенген.

Мақаланың мақсаты – «Күн астындағы Күнікей қыз» қиял-ғажайып ертегісіндегі мифонимдердің этномәдени коннотациясын зерттеп, тілдік тұрғыда талдау жүргізу.

Зерттеу нысаны ретінде «Күн астындағы Күнікей қыз» қиял-ғажайып ертегісіндегі этномәдени коннотациясы бар мифонимдер алынды.

Қазақ халқының танымында ерекше орны бар мифонимдердің этномәдени коннотациясын қиял-ғажайып ертегілері шеңберінде зерттеу тақырыптың теориялық және практикалық маңызын көрсетеді. Қазақ тіл білімінің лингвофольклортану, лингвомәдениеттану, этнолингвистика, когнитивтік лингвистика және т.б. жаңа бағыттарының теориялық мәселелерін тереңдете қарастыруда зерттеу тақырыбының өзектілігі жоғары.

Тақырыпты зерттеу нәтижесінде қазақ қиял-ғажайып ертегілеріндегі мифонимдердің этномәдени коннотациясы тілдік тұрғыдан талданды.

Материалдар мен әдістері

Қазақ қиял-ғажайып ертегілеріндегі мифонимдердің этномәдени коннотациясын зерттеу үшін лингвистика, этнографиялық, мәдениеттану салаларының деректері зерделенді.

Мифонимдердің семантикасы мен коннотациясын анықтау мақсатында лингвистикалық түсіндірме, ономастикалық терминология, этимологиялық, қазақ тілінің аймақтық, қазақ әдеби тілінің сөздіктері пайдаланылды.

Тақырыпты зерттеу барысында тілдік деректерді жинау, жүйелеу, сипаттау, баяндау, талдау әдістері қолданылды. Зерттеу материалы ретінде «Күн астындағы Күнікей қыз» қиял-ғажайып ертегісі алынды, ертегіде кездесетін мифонимдер жүйеленіп, этномәдени коннотациялары талданды.

Нәтижелер және талқылау

Коннотация – эмоция, бағалау, стилистикалық және этномәдени компоненттерден тұратын семантикалық категория.

Коннотация – тіл біліміндегі өзекті әрі күрделі семантикалық категориялардың бірі. Ғ. Қалиевтің «Тіл білімі терминдерінің түсіндірме сөздігінде»: «Коннотация (лат. *connotatio*, *connato* – қосымша мағынаға ие) – тіл бірлігінің эмоциялық, стилистикалық реңі. Кең мағынада коннотация – тіл бірлігінің грамматикалық және заттық-ұғымдық (денотативті) мағынасын толықтыратын, оған экспрессивті рең беретін кез келген түрі. Тар мағынада коннотация – тіл бірлігі мағынасының бір бөлігі, сол мағынаның ассоциативті-бейнелік ішкі тұлғасын түсінуден туындайтын қосымша мағына, яғни троп не сөйлеу фигурасына тән мағына. Мысалы, *азамат* сөзінің *кәмелетке жеткен ер адам* мағынасы денотативтік (негізгі) мағына болса, *адамгершілік қасиеті жоғары, саналы адам* деген мағынасы коннотативтік көтеріңкі мағынасы болып табылады» [1, 197-б.].

Л. М. Штайнгарт атап өткендей, «сөздің мағынасында ассоциативті белгілерді бекіту – коннотациялардың пайда болуы – мәдени-ұлттық процесс. «Мәдени коннотация» ұғымы белгілі бір лингвомәдени қауымдастық үшін тілдік белгінің әлеуметтік, эмоционалды және эмоционалды-бейнелік маңыздылығын білдіреді» [2, 196-б.].

Сөздердің этномәдени коннотациясы арқылы ұлттың мәдениеті мен бірегейлігі, халықтың өмір салты, дүниетанымы, дәстүрі мен тарихы көрініс табады.

Мифтерде, қиял-ғажайып ертегілер мәтіндерінде кездесетін этномәдени коннотацияға ие тілдік бірліктер – мифонимдер.

«Мифоним (грек. *mythos* – аңыз, *опута* – есім) *зат. лингв.* Мифтер мен аңыздағы кез келген (қаһарман, Құдай, жер аты) ойдан шығарылған нысан» [3, 250-б.].

А. В. Суперанская мифонимдерге шын өмірде ешқашан болмаған адам, жануар, өсімдік, халық, географиялық және космографиялық нысандардың атауларын жатқызады. Ол мифонимдерді зерттеу антропонимия (жеке есімдерді, олардың шығу тегін, құрылымын, мағынасын зерттейтін ономастика бөлімі) мен теонимия (құдайлардың және басқа да табиғаттан тыс жаратылыстардың атауларын зерттейтін ономастика бөлімі) салаларының аралық жағдайында жүзеге асады деп көрсетеді [4, 185-б.].

О. И. Быкованың пікірінше, мифонимдер мифологиялық жаратылыстарды білдіретін лексикалық бірліктер, олар мифологиялық бейненің тілдік бейнеге семантикалық қайта кодталуы, этностың шынайы және ойдан шығарылған нысандары туралы түсініктермен байланыстырылып, мағынаның тереңдеуі және этникалық коннотациялардың пайда болуымен сипатталады [5, 17-б.].

Н. В. Подольскаяның пікірінше, мифоним – миф, эпос, ертегі, аңыздардағы ономастикалық кеңістіктің кез келген саласының атауы. Ол мифонимдерді бірнеше топқа бөліп, қарастыруға болады деп есептейді: *мифоантропонимдер* (шынайы өмірде бар болуы мүмкін мифтер мен ертегілерде кездесетін кейіпкерлер); *мифоперсонимдер* (мифтерде, аңыздарда, ертегілерде ғана кездесетін шынайы өмірде болуы мүмкін емес кейіпкерлер); *мифотопонимдер* (адам шын өмірде бар деп ойлаған географиялық нысандардың атаулары); *мифозоонимдер* (шынайы өмірде жоқ, бірақ адам оны бар деп есептейтін тіршілік иелерінің атаулары) және *мифофитонимдер* (шын өмірде жоқ, тек адам қиялында туындаған өсімдік атаулары) [6, 83-б.].

«Күн астындағы Күнікей қыз» қиял-ғажайып ертегісінде кездесетін *мифоантропоним* – Күнікей қыз. Күнікей – жалқы есім, шынайы өмірде кездесуі мүмкін қиял-ғажайып ертегідегі адам есімі. «Қазақ тілінің аймақтық сөздігінде» «күнікей» сөзі «күнгей, күн жақ» деген мағынаны білдіретіндігі жазылған [7, 355-б.].

Күнікей есімінің негізі болып табылатын «күн» сөзінің қазақ этномәдениетінде, дүниетанымында, фольклорында, тұрмыс-тіршілігінде ерекше орны бар. «Күн – жер бетіндегі тіршілік иелеріне өмір нәрін беріп тұрған аспан денесі. Бағзыдан бері адам баласының наным-сенімі мен мәдениетінде үлкен мәнге ие болған объект. Күнді қазақтар ұдайы қозғалыстағы адасқақ жұлдыздар немесе жүздегі аттар деп аталатын аспан денелерінің қатарында қарастырады. Археологиялық деректерді бағзыдағы мифтік дүниетаныммен шендестіре зерттеген ғалымдар атқа жегілген арба дөңгелегінің кегейін күнмен байланыстырған. Өйткені күн де, арба да дүниенің төрт бұрышын шарлайтын ұдайы қозғалыстағы объектілер деп түсінген» [8, 277-б.].

Күн сөзінің мағынасы – әлемге жарық, жылу беретін тіршілік көзі, сондықтан «Күнікей қыз» есімі жағымды этномәдени коннотацияға ие.

«Күн астындағы Күнікей қыз» қиял-ғажайып ертегісінде *мифоперсонимдер* көптеп кездеседі, олардың қатарында ерекше жаратылыс иелері Таусоғар, Саққұлақ, Көлтауысар, Желаяқ бар. Ертегіде олар «екі алақанына екі тауды салып жүрген бір дәу», «жер тыңдаушы», «екі көлдің суын екі ұртына ұрттап жүрген бір дәу», «екі аяғына екі батпан тас байлап алған, ойдан-қырдан жүгіріп жүрген желаяқ» деп суреттелген. Бұл кейіпкерлер – басты қаһарманның адал достары, жетістікке, жеңіске жету жолындағы көмекшілері.

Таусоғар, Саққұлақ, Көлтауысар, Желаяқ – қазақ халқының танымынан пайда болған кейіпкерлер. Баяғы адамдардың мифтік түсінігі бойынша жердің, желдің, таудың, судың «иесі», «киесі» бар деп есептеген.

Ертегіде «мыстан кемпір» мифоперсонимі бар. Мыстан кемпір – қазақ фольклорында жиі кездесетін тылсым күшке ие, зұлым, жағымсыз кейіпкер. Оның шаштары жалбыраған ұзын, тырнақтары өткір және тістері қисық. Әдетте ертегілерде ол азу тісімен жер қазады, тамақты улайды, басты кейіпкерді сиқырлап, ұрлайды, байлап ұстайды немесе тірідей жейді.

«Қазақ әдеби тілінің сөздігінде» мыстан кемпірге келесі анықтама берілген: «*әдеб. миф.* Кемпір кейпіндегі ертегілерде кездесетін, адамзатқа қарсы айла-шарғысы көп, арамза, қара күш иесі» [3, 423-б.].

«Күн астындағы Күнікей қыз» ертегісінде мыстан кемпір Желаяқпен жарысып, оны қулық қолданып жеңгісі келеді. Алайда арам ойы жүзеге аспайды. Мыстан кемпір – қауіп, қорқыныш, зұлымдық мағыналарымен байланысты жағымсыз коннотацияға ие мифоперсоним.

Ертегінің «Күн астындағы Күнікей қыз От тауының ар жағында тұратын бір ханның қызы екен» деген үзіндісінде «От тауы» деген *мифотопоним* бар. От тауы шынайы өмірде жоқ географиялық атау, оған жету үшін ертегі кейіпкерлері ұзақ, әрі шытырман оқиғаларға толы сапар шегеді.

От қазақ этномәдениетінде ерекше бағаланады, бұл жөнінде Ш. Уәлиханов: «Қырғыздардағы шамандықтың қалдығы» атты еңбегінде: «Барлық шаман ұрпақтары ішінде қырғыздарда отқа табыну қазірге дейін үлкен күшке ие. Қырғыздар отты әулие деп атайды және қырғыз тақуаларын да осы атпен атайды. Моңғол типтес қырғыздар отқа табынғаннан оны ана атайды. От тазартқыш қасиетке ие. Екі оттың арасымен жүргізе отырып тазартады. Қырғыздарда тазарту салты аластау деп аталады. Қыстаудан көшіп келе жатып, олар көшпен екі оттың арасынан өтеді. Көпшілік алдында ант беретін адам да отпен тазалануы тиіс. ... Отқа табына отырып, оттың ашуынан қорыққан», – дейді [9, 58-б.].

«От» сөзінің «жылу, жарық, күш, құдірет, тазалық» сияқты жағымды коннотацияларымен қатар «қауіп, апат, тілсіз жау» деген жағымсыз коннотациясы жүреді. Ертегіде таудың От деп аталуы кездейсоқ емес, ол жерде кейіпкерлерді түрлі қауіпті сынақтар күтеді.

«Күн астындағы Күнікей қыз» ертегісінде «алтын мүйізді киік» *мифозоонимі* бар. Ертегіде «Бір күндерде ешкілерін далада жайып жүріп, бір топ киікті көреді, оның ішінде бір *алтын мүйізді киік* жүреді», «Алтын қанатты тақтың үстінде *алтын мүйізді шұбар киік* ойнап тұрады», – деген үзінділер бар. Алтын мүйізді киік бейнесі қазақ халқының танымынан, ұшқыр қиялынан туындаған.

Киік – қазақ халқының мәдениетінде, фольклорында, дүниетанымында киелі, құт-береке әкелетін жануар ретінде бағаланады. Оның бейнесі табиғатпен үйлесімділікті, тазалықты білдіреді, киіктің мүйізі түрлі ауруға ем, қасиетті саналады. Киік сөзі қазақ қоғамында, этномәдениетінде, фольклорында әрдайым жағымды коннотацияға ие.

Зерттеу нысанына алынған ертегіде тылсым қасиеттері бар «бәйтерек», «алтын ағаш» сияқты *мифофитонимдер* кездеседі: «Келе жатса жолында бір үлкен бәйтерек тұр екен, оның түбіне келсе, екі құдық бар екен, біріншісінде алтын су, екіншісінде күміс су бар», «Сонан кейін сол үңгірден ішін аралап жүрсең, іздеген алтын ағашың сонда тұрар. Сен сол арада алтын ағаштың бұтағынан қысып, қолыңмен ұстарсың. Екі аяғыңмен ағаштың түпкі тамырын басып, екі көзінді жұмсаң, сонда таң ата ханның есігінің алдына ағаш өзі келіп қонар».

«Бәйтерек» сөзінің қазақ этномәдениетінде, фольклорында, дүниетанымында терең мағынасы бар. «Ежелгі таным бойынша тылсым қасиетке ие алып ағаш. Бәйтерек байырғы орта түсінігінде жердің дәл кіндігінде өсетін, тамыры жерасты, діңі адам әлемі, басы рухтар мекені болып табылатын көк тіреген алып ағаш. ...Бәйтерек ежелгі түркі сөзі, бәй «үлкен» деген сөз, бай сөзінің дыбыстық өзгеріске түскен түрі (бәйбіше, бәйшешек), үлкен, алғашқы деген ұғымдарды, ал терек (парсы тілінде – дарак) «ағаш» деген ұғымды білдіреді. Демек, бәйтерек екі сөздің бірігуінен жасалып «зәулім ағаш» дегенді білдіреді» [10, 452-б.]. Қиял-ғажайып ертегілерінде кездесетін «бәйтерек», «алтын ағаш» мифофитонимдерінің этномәдени коннотациясы адамның табиғатпен бірлігін, үйлесімділігін білдіреді.

«Күн астындағы Күнікей қыз» ертегісінде қазақ халқының мәдениетінде ерекше орын алатын «алтын», «күміс» сөздері жиі кездеседі: «алтын мүйізді киік», «алтын ағаш», «тақтың екі қанаты болады: бірі алтын, бірі күміс», «бірі алтын суына малынған, бірі күміс суына малынған», «екі құдық бар екен: біріншісінде алтын су, екіншісінде күміс су», «алтын қанатты тақ». «Алтын,

күміс» сөздері байлықты, қымбат, құнды, бағалы нәрселерді білдіретін жағымды коннотацияға ие.

«Қазақ тілінің қысқаша этимологиялық сөздігінде» «алтын» сөзінің шығу тарихының бірнеше нұсқасы бар екендігін көрсетеді: «1. Кейбір зерттеушілердің айтуынша, бұл сөз монғол тіліндегі *алтын* \ *алтин* – «қызғылт мыс» деген сөзден шыққан; 2. Басқа біреулер алтынның түсіне қарай түркі тілдерінің көбінде қолданылатын ал – «ашық қызыл, от тәрізді түс» деген сөзді негіз етіп алады; 3. Тағы кейбір ғалымдар *алтын* сөзі түркі тілдеріндегі «алты» (6) сөзінен шыққан дегенді айтады. Ертеректе Орта Азия халықтарында ақша ретінде әртүрлі нәрсе қолданылғаны мәлім. Мысалы, монғолдарда ақша ретінде жібек мата, алтайларда мал терісі жұмсалса, кейбір түркі халықтарында (болғарларда) нәрсенің құнын белгілеуші алты тиіннің терісі болған. Бара-бара алты мен тиін сөздері бірігіп, алтын болып өзгерген де, ақша пайда болған кезде үш тиіндік алтын (кейін бақыр) ақша есебінде қолданылған (әсіресе Ресейде және оған бағынған елдерде). Мысалы, орысша алтышник – 3 тиіндік ақша, пятиалтынник – 15 тиіндік ақша. Кейін алтын ақша орнына қағаз ақша келген кезде, алтын сөзі орыс тілінен осы өзгерген түрінде қайта оралып келіп, түркі тілдерінде қымбат металдың (бұрын ақша болған) атын ғана білдіретін болған тәрізді» [11, 35-б.].

Қазақ халқының танымындағы «алтын» сөзі тек қана металды емес, сонымен қатар адам өміріндегі ең бағалы заттарды да білдіреді. Мысалы, «алтын уақыт», «алтын жүрек», «алтын мінез», «алтын жан» т.б. «Алтын» сөзінің бұл этномәдени коннотациялары қазақ халқының мәдениеті мен дүниетанымында айрықша орын алады. Алтын тек материалдық байлықты ғана емес, рухани құндылықтарды білдіретін жағымды коннотацияға ие.

«Күміс» сөзінің де қазақ халқының мәдениетінде, танымында, тұрмыс-тіршілігінде орны бөлек. «Күміс – халықтық қолөнерде кең қолданылатын ақ түсті металдың бірі. Күміс жұмсақ, оңай балқитын, жеңіл, созылғыш металға жатады. Таза күмісті *ақ күміс*, *нақыра күміс*, *ақ жамбы*, *құйма күміс*, *кесек күміс*, *ұрғашы күміс* деп те атаған. Дәстүрлі ортада күміс тазалықтың символы ретінде бағаланған. Әйел адам ыдыс-аяққа көп араласатындықтан, тазалықтың нышаны ретінде қолына күміс тағуға міндетті болған» [8, 277-б.]. Ол, бір жағынан, бағалы металды, екінші жағынан, «сұлулық, тазалық, нәзіктік, жарықтық» сияқты жағымды коннотацияларды білдіреді: «күміс көл», «күміс таң», «күміс күй» және т.б.

Мифонимдер лингвистикалық эволюция туралы түсінігімізді байытып қана қоймайды, сонымен қатар уақыт пен кеңістікте адамдардың қарым-қатынасын қалыптастырған мәдени құндылықтар мен тарихи контекстерге терезе ашады [12, 15-б.]. Бұл тұрғыдан алғанда, мифонимдердің этномәдени коннотацияларын анықтау маңызды.

Қорытынды

Зерттеудің мақсатына сәйкес «Күн астындағы Күнікей қыз» қиял-ғажайып ертегісіндегі мифонимдердің этномәдени коннотациясына тілдік тұрғыда талдау жасалды. Тақырыпты зерттеу барысында қазақ қиял-ғажайып ертегілерінде мифонимдердің этномәдени коннотациясының орны ерекше екендігі анықталды. «Күн астындағы Күнікей қыз» ертегісі негізінде мифоантропоним, мифоперсоним, мифотопоним, мифозооним және мифофитонимдердің этномәдени коннотацияларына жүйелі талдау жүргізіліп, нақты мысалдармен дәлелденді.

Этномәдени коннотацияға ие мифонимдер лингвистиканың әртүрлі салаларында зерттеу үшін бай материал болып табылады. Зерттеу нәтижелерін қазақ тіл білімінің лингвомәдениеттану, лингвофольклортану, әдебиеттану, этнолингвистика, когнитивтік лингвистика және т.б. жаңа бағыттарының теориялық және практикалық мәселелерін тереңдете зерттеуге қолдануға болады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Қалиев, Ғ.** Тіл білімі терминдерінің түсіндірме сөздігі [Мәтін]. – Павлодар : С. Торайғыров атындағы ПМУ, 2010. – 548-б.

2 **Штейнгарт, Л. М.** Коннотация как показатель национальных особенностей картины мира (на материале пословиц и поговорок российских немцев) [Текст] // Вестник КрасГУ. – 2006. – № 3/1. – С. 241–247.

3 Қазақ әдеби тілінің сөздігі. Он бес томдық. 11-том [Мәтін] / Құраст. Ж. Манкеева, С. Бизақов, Ә. Жүнісбек және т.б. – Алматы, 2011. – 752-б.

4 **Суперанская, А. В.** Общая теория имени собственного [Текст]. – М. : Просвещение, 1973. – 363 с.

5 **Быкова, О. И.** Этноконнотация как вид культурной коннотации (на материале номинативных единиц немецкого языка): автореф. дис. ... д-ра филол. наук [Текст]. – Воронеж, 2005. – 42 с.

6 **Подольская, Н. В.** Словарь русской ономастической терминологии [Текст]. – М. : Наука, 1988. – 192 с.

7 Қазақ тілінің аймақтық сөздігі [Мәтін] / Құраст. Ғ. Қалиев, О. Нақысбеков, Ш. Сарыбаев, А. Үдербаев және т.б. – Алматы : Арыс, 2005. – 824-б.

8 Қазақтың этнографиялық категориялар, ұғымдар мен атауларының дәстүрлі жүйесі. Энциклопедия. 3-том [Мәтін]. – Алматы : РПК «Слон» DPS, 2012. – 736-б.

9 **Уәлиханов, Ш.** Көп томдық шығармалар жинағы. 4-том [Мәтін]. – Алматы : «Толағай групп», 2010. – 496-б.

10 Қазақтың этнографиялық категориялар, ұғымдар мен атауларының дәстүрлі жүйесі. Энциклопедия. 1-том [Мәтін]. – Алматы : РПК «Слон» DPS, 2011. – 738-б.

11 **Ысқақов, А., Сыздықова, Р., Сарыбаев, Ш.** Қазақ тілінің қысқаша этимологиялық сөздігі [Мәтін]. – Алматы : Қазақ ССР «Ғылым», 1966. – 240-б.

12 **Abduolimova, M. N.** The study of mythonyms in world linguistics: an in-depth exploration [Text] // American journal of education and learning. – 2024. – Vol. 2. – P. 12–15.

REFERENCES

1 **Qaliev, Ğ.** Tıl bılımı terminderiniñ tüsındırme sözdıǵı [Explanatory Dictionary of linguistics terms] [Text]. – Pavlodar : S. Toraıǵyrov atyndaǵy PMU, 2010. – 548 p.

2 **Şteingart, L. M.** Konnotasia kak pokazatel nasionälnyh osobenostei kartiny mira (na materiale poslovıis i pogovorok rosiskih nemsev) [Connotation as an indicator of national characteristics of the worldview (based on the proverbs and sayings of Russian Germans)] [Text] // Vestnik KrasGU. – 2006. – № 3/1. – 241–247 p.

3 Qazaq ädebi tılınıñ sözdıǵı. On bes tomdyq. 11-tom [Dictionary of the Kazakh literary language. Fifteen volumes. Volume 11] [Text] / Qūrast. : J. Mankeeva, S. Bizaqov, Ä. Jünisbek jäne t.b. – Almaty, 2011. – 752 p.

4 **Superanskaia, A. V.** Obşaiia teoria imeni sobstvennogo [General theory of proper names] [Text]. – Moscow : Prosveşenie, 1973. – 363 p.

5 **Bykova, O. İ.** Etnokonnotasia kak vid külturnoi konnotasii (na materiale nominativnyh edinis nemeskogo iazyka): avtoref. dis. ... dok. filol. nauk [Ethnoconnotation as a type of cultural connotation (based on the material of nominative units of the German language)] [Text]. – Voronej, 2005. – 42 p.

6 **Podölskaia, N. V.** Slovä ruskoi onomasticheskoj terminologii [Dictionary of Russian onomastic terminology] [Text]. – Moscow : Nauka, 1988. – 192 p.

7 Qazaq tılınıñ aimaqtyq sözdıǵı [Regional Dictionary of the Kazakh language] [Text] / Qūrast. : Ğ. Qaliev, O. Naqysbekov, Ş. Sarybaev, A. Üderbaev jäne t.b. – Almaty : Arys, 2005. – 824 p.

8 Qazaqtyñ etnografialyq kategorialar, üǵymdar men ataularynyñ дәstürlı jüiesı. Ensiklopedia. 3-tom [Traditional system of Kazakh ethnographic categories, concepts and names. Encyclopedia. Volume 3] [Text]. – Almaty : RPK «Slon» DPS, 2012. – 736 p.

9 **Uälihanov, Ş.** Köp tomdyq şyǵarmalar jınaǵy. 4-tom [Collection of multi-volume works. Volume 4] [Text]. – Almaty : «Tolaǵai grupp», 2010. – 496 p.

10 Qazaqtyñ etnografialyq kategorialar, üğymdar men ataularynyñ дәстүрлі жүйесі. Ensiklopedia. 1-tom [Traditional system of Kazakh ethnographic categories, concepts and names. Encyclopedia. Volume 1] [Text]. – Almaty : DPS, 2011. – 738 p.

11 Ysqaqov, A., Syzdyqova, R., Sarybaev, Ş. Qazaq tiliniñ qysqasha etimologialyq sözdıǵı [Brief Etymological Dictionary of the Kazakh language] [Text]. – Almaty : Qazaq SSR «Ǵylym», 1966. – 240 p.

12 **Abduolimova, M. N.** The study of mythonyms in world linguistics: an in-depth exploration [Text] // American journal of education and learning. – 2024. – Vol. 2. – P. 12–15.

30.01.26 ж. баспаға түсті.

24.06.26 ж. түзетулерімен түсті.

10.08.26 ж. басып шығаруға қабылданды.

*Ә. Қ. Жүнісқали¹, А. Ш. Юсупова²

¹Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, Республика Казахстан, г. Астана;

²Казанский федеральный университет, Российская Федерация, Республика Татарстан, г. Казань.

Поступило в редакцию 30.01.25.

Поступило с исправлениями 24.06.25.

Принято в печать 10.08.26.

ЭТНОКУЛЬТУРНАЯ КОННОТАЦИЯ МИФОНИМОВ В СКАЗКЕ «КРАСАВИЦА КУНИКЕЙ, ЖИВУЩАЯ ПОД СОЛНЦЕМ»

Через этнокультурную коннотацию слов отражаются культура, быт, мировоззрение, история народа. В связи с этим исследование этнокультурных коннотаций в волшебных сказках вызывает научный интерес.

В статье исследована этнокультурная коннотация мифонимов в казахских волшебных сказках.

Цель научного исследования – лингвистический анализ этнокультурной коннотации мифонимов в волшебной сказке «Красавица Куникей, живущая под Солнцем».

Актуальность исследования объясняется необходимостью выявления особенностей этнокультурной коннотации мифонимов в волшебной сказке «Красавица Куникей, живущая под Солнцем». В статье отражены определения терминов «коннотация», «этнокультурная коннотация», приведен обзор их изучения. В ходе

исследования были выявлены этнокультурные особенности и историко-языковой контекст мифонимов сказки «Красавица Куникей, живущая под Солнцем», которые были проанализированы с использованием конкретных примеров из сказки.

В процессе исследования были проанализированы положительные и отрицательные этнокультурные коннотации мифонимов в фантастической сказке «Красавица Куникей, живущая под Солнцем», выявив, что мифонимы играют важную роль в мировоззрении, этнической культуре и фольклоре казахского народа.

В результате исследования темы были выявлены такие виды мифонимов, как мифоантропоним, мифоперсоним, мифотопоним, мифозооним, мифофитоним и подробно изучены этнокультурные коннотации в сказке «Красавица Куникей, живущая под Солнцем». Результаты исследования помогут углубленно изучить теоретические проблемы направлений казахского языкознания: лингвофольклористика, лингвокультурология, этнолингвистика, когнитивная лингвистика и др.

Ключевые слова: коннотация, этнокультурная коннотация, мифоним, волшебная сказка, фольклор.

*A. Zhuniskali¹, A. Yusupova²

¹L. N. Gumilyov Eurasian National University,
Republic of Kazakhstan, Astana;

²Kazan Federal University,
Russian Federation, Republic of Tatarstan, Kazan.

Received 30.01.25.

Received in revised form 24.06.25.

Accepted for publication 10.08.26.

THE ETHNOCULTURAL CONNOTATION OF MYTHONYMS IN THE FAIRY TALE «THE BEAUTIFUL KUNIQUEY, WHO LIVES UNDER THE SUN»

The ethnocultural connotation of the words reflects the culture, way of life, worldview, and history of the people. In this regard, the study of ethnocultural connotations in fairy tales is of scientific interest.

The article examines the ethnocultural connotation of mythonyms in Kazakh fairy tales.

The purpose of the research is a linguistic analysis of the ethnocultural connotation of the mythonyms in the fairy tale “The Beautiful Kunikey, who lives under the Sun”. The relevance of the study is explained by the need

to identify the features of the ethnocultural connotation of the mythonyms in the fairy tale “The Beautiful Kunikey, who lives under the Sun”. The article reflects the definitions of the terms “connotation”, “ethnocultural connotation”, and provides an overview of their study.

The research revealed the ethnocultural features and the historical and linguistic context of the mythonyms of the fairy tale “The Beautiful Kunikey, who lives under the Sun”, which were analyzed using specific examples from the fairy tale.

In the course of the research, the positive and negative ethnocultural connotations of the mythonyms in the fairy tale “The Beautiful Kunikey, who lives under the Sun” were analyzed, revealing that mythonyms play an important role in the worldview, ethnic culture and folklore of the Kazakh people.

As a result of the research of the topic, such types of mythonyms as mythoanthroponym, mythopersonym, mythotoponym, mythozoonym, mythophytonym were identified and the ethnocultural connotations in the fairy tale “The Beautiful Kunikey, who lives under the Sun” were studied in detail. The results of the research will contribute to an in-depth study of the theoretical problems of the directions of Kazakh linguistics: linguofolkloristics, linguoculturology, ethnolinguistics, cognitive linguistics, etc.

Keywords: connotation, ethnocultural connotation, mythonym, fairy tale, folklore.

Теруге 10.08.2026 ж. жіберілді. Басуға 21.09.2026 ж. қол қойылды.

Электронды баспа

5,64 МБ RAM

Шартты баспа табағы 44,4.

Компьютерде беттеген: З. С. Исакова

Корректорлар: А. Р. Омарова, Д. А. Кожас

Тапсырыс № 4593

Сдано в набор 10.08.2026 г. Подписано в печать 21.09.2026 г.

Электронное издание

5,64 МБ RAM

Усл. печ. л. 44,4.

Компьютерная верстка: З. С. Исакова

Корректоры: А. Р. Омарова, Д. А. Кожас

Заказ № 4593

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

67-36-69

e-mail: kereku@tou.edu.kz

www.vestnik.tou.edu.kz